

Justitieutskottets betänkande

1980/81:28

om anslag till domstolsväsendet m. m. (prop. 1980/81:100 bil. 5, D, jämte motioner)

ANDRA HUVUDTITELN

Domstolsväsendet m. m.

1. **Domstolsverket.** Utskottet tillstyrker regeringens i proposition 1980/81:100 bilaga 5 (justitiedepartementet) under punkt D 1 (s. 52–54) framlagda förslag och hemställer

att riksdagen till *Domstolsverket* för budgetåret 1981/82 anvisar ett förslagsanslag av 42 500 000 kr.

2. **Allmänna domstolarna.** Regeringen har under punkt D 2 (s. 54–58) föreslagit riksdagen att dels bemyndiga regeringen att vid Svea hovrätt inrätta en ordinarie tjänst för hovrättslagman och en ordinarie tjänst för hovrättsråd, tillika vice ordförande på avdelning, båda tjänsterna med beteckningen o och lön enligt chefslöneavtalet, dels bemyndiga regeringen att vid Malmö tingsrätt inrätta en ordinarie tjänst för chefsrådmän med beteckningen o och lön enligt chefslöneavtalet, dels till Allmänna domstolarna för budgetåret 1981/82 anvisa ett förslagsanslag av 745 200 000 kr.

Motioner

I motion 1980/81:196 av Allan Ekström (m) hemställs att riksdagen hos regeringen anhåller om utredning rörande begränsning av nämndemäns medverkan i hovrätt.

I motion 1980/81:347 av Blenda Littmarck (m) hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag till sådana regler för inställelse till huvudförhandling inför domstol att förseningar i görligaste mån undviks.

Utskottet

Budgetfrågor m. m.

Regeringen har för ett halvt budgetår beräknat medel för 40 tjänster som avses bli tillförda domstolarna med anledning av en föreslagen reformering av utskökningsväsendet (prop. 1980/81:8).

Regeringens förslag under denna punkt innebär vidare att det i Svea hovrätt inrättas en ordinarie tjänst för hovrättslagman och en ordinarie tjänst för hovrättsråd, tillika vice ordförande på avdelning, i utbyte mot motsva-

rande göromålsförordnanden. Härigenom kan vid hovrätten ordinariesättas en extra avdelning som tillkom år 1975. Förslaget innebär vidare bl. a. att det inrättas en ordinarie tjänst för chefsrådman vid Malmö tingsrätt.

Utskottet har inte något att erinra mot regeringens förslag.

Nämndemän i hovrätt

I motion 196 begärs en utredning för att begränsa nämndemäns medverkan i hovrätt. Enligt motionären torde det inte kunna göras gällande att tillkomsten av nämndemän i hovrätt har ökat rättssäkerheten i rättskipningen där. Motionären uttalar vidare att han inte har mött uppfattningen att allmänhetens insyn blivit större efter reformen eller att hovrättens rättskipning omfattas med större förtroende från allmänhetens sida jämfört med tiden då nämndemän inte deltog i hovrätt. Enligt motionären finns det av samhällsekonomiska skäl anledning att begränsa nämndemäns medverkan i hovrätt.

Sedan den 1 januari 1977 deltar nämndemän i rättskipningen i hovrätterna. Reglerna i detta hänseende innebär i huvudsak följande. I brottmål är hovrätt domför med tre lagfarna domare och två nämndemän. Om anledning inte förekommer att döma till svårare straff än böter är hovrätten domför med fyra lagfarna domare (2 kap. 4 § rättegångsbalken). Nämndemän deltar också i vissa familjemål, bl. a. i mål om äktenskapsskillnad, faderskap, vårdnad, umgängesrätt och underhållsbidrag (15 kap. 30 a § och 15 kap. 29 § giftermålsbalken samt 20 kap. 1 § föräldrabalken).

Totalt finns det ca 8 000 nämndemän i landets tingsrätter, länsrätter, hovrätter och kammarrätter. Statens kostnad för deras arvoden, traktamenten och resor var år 1980 ca 40 milj. kr. Av nämndemännen tjänstgör 372 i hovrätterna (SFS 1976:696; ändrad senast 1980:551). Motsvarande kostnad för dessa var ca 2 milj. kr.

Ärendet om införande av nämndemän i hovrätt behandlades av justitieutskottet år 1976. Utskottet uttalade i sitt av riksdagen godkända betänkande (JuU 1975/76:44 s. 17) bl. a. följande:

Utskottet ansluter sig till den vid remissbehandlingen allmänt omfattade uppfattningen att medverkan av nämndemän i rättskipningen i hovrätt och kammarrätt får anses vara av stort värde, när det gäller att tillgodose allmänhetens intresse av insyn i domstolarnas verksamhet. En reform i sådan riktning är också ägnad att vidmakthålla förtroendet för domstolarna och förebygga misstankar om bristande objektivitet och ovidkommande hänsyn vid dömandet. Den ligger också i linje med utvecklingen att lekmannainflytande ges utrymme på allt fler områden och bör möjliggöra att överinstanserna tillförs erfarenheter och synpunkter, som kan vara av värde framför allt vid bedömningen av bevisvärderings- och påföljdsfrågor.

Överväganden som gäller rättegångsförfarandet pågår f. n. i skilda sammanhang.

År 1977 tillkallade sälunda chefen för justitiedepartementet en kommitté med uppdrag att se över rättegångsförfarandet vid allmän domstol, i första hand tingsrätterna (rättegångsutredningen, Ju 1977:06). Departementschefen överväger f. n. enligt vad som uppges i årets budgetproposition att utvidga uppdraget till att även avse rättegångsförfarandet i hovrätterna. Härvid kan frågan om hovrätts domförhet komma att aktualiseras. Inom regeringskansliet övervägs också frågan om reglerna för nämndemäns deltagande i rättskipningen i tingsrätt (prop. 1980/81:100, bil. 5 s. 56 och 57). Visst rationaliseringsarbete som bl. a. gäller domförhetsreglerna i hovrätt pågår inom domstolsverket (Domstolsverket informerar 1980:13).

Enligt utskottets mening kan bärkraften i de skäl som anfördes i lagstiftningsärendet när lekmannamedverkan i hovrätt infördes inte ifrågasättas. Med utgångspunkt i den nuvarande rättegångsordningen kan inte heller riktas några principiella invändningar mot den omfattning av lekmannamedverkan som då beslutades. Utskottet avstyrker därför bifall till motionen.

Inställda huvudförhandlingar

I motion 347 begärs förslag till sådana regler för inställelse till huvudförhandling inför domstol att förseningar i görligaste mån undviks. Enligt motionären måste ett stort antal av de planerade brottmålsrättegångarna uppskjutas. Detta beror enligt motionären bl. a. på att tilltalade, målsägande och vittnen inte inställer sig.

En grundläggande princip i rättegångsbalken är att den tilltalade skall vara personligen närvarande vid huvudförhandlingen. Den tilltalade skall normalt få en skriftlig kallelse till huvudförhandlingen. I kallelsen föreläggs den tilltalade vanligen vite. Om han inte inställer sig, trots att han fått kallelsen, och det inte går att avgöra målet i hans uteläge skall rätten förelägga nytt vite eller förordna att han skall hämtas. Liknande bestämmelser gäller för vittnen och för målsägande som skall höras med anledning av åklagarens talan.

Riksdagen har vid flera tillfällen tagit upp problemet med att huvudförhandlingar måste ställas in för att de som kallats uteblir. År 1978 uttalade justitieutskottet med anledning av en motion att svårigheten att få parter och vittnen att inställa sig i domstol utgör ett allvarligt problem. Utskottet ansåg dock med hänvisning till pågående utredningsarbete – bl. a. den översyn som görs av den förut nämnda rättegångsutredningen – att det inte fanns någon anledning till åtgärder från riksdagens sida (JuU 1977/78:22 p. 2).

År 1979 behandlade riksdagen en motion i vilken efterlystes ökade möjligheter för hovrätt att förklara vadetalan förfallen då den tilltalade inte inställt sig. Justitieutskottet uttalade att den tilltalades uteblivande från huvudförhandlingen i hovrätten oftast innebär att förhandlingen får ställas in och att domstolen och andra deltagare i processen därigenom orsakas besvär och kostnader. Olägenheterna härvid utgjorde enligt utskottets mening ett

allvarligt problem för rättskipningen. Med hänvisning till pågående utredningsarbete avstyrkte utskottet dock bifall till motionen (JuU 1979/80:13).

Problemet har också tagits upp i samband med behandling av motioner om ersättningen till vittnen. Det skedde senast år 1979. Utskottet fann då att bestämmelserna om ersättning till vittnen är behäftade med vissa brister. Bestämmelsernas utformning kunde bl. a. leda till en minskad effektivitet och säkerhet i rättskipningen, eftersom vittnenas benägenhet att medverka till utredningar kan vara beroende av ersättningssystemets utformning. Riksdagens ställningstagande till motionerna innebar att reglerna om ersättning till vittnen borde ses över (JuU 1979/80:14, rskr 124, se också JuU 1979/80:27 p. 2). Med anledning av riksdagens beslut har regeringen uppdragit åt domstolsverket att göra en inledande kartläggning inom ramen för den översyn som riksdagen begärde (prop. 1980/81:100 bil. 5, s. 83). Denna översyn har aktualiserats i utskottet tidigare i år (se JuU 1980/81:18 p. 2).

Den tidigare nämnda rättegångsutredningen skall enligt sina direktiv bl. a. behandla problemet med att så många utsatta huvudförhandlingar måste ställas in för att parter eller vittnen uteblir från förhandlingen (kommittéberättelsen 1978 del II s. 26). Rättegångsutredningen räknar med att lägga fram sitt huvudbetänkande under år 1981. Utredningen har i februari 1981 till chefen för justitiedepartementet överlämnat en promemoria i vilken föreslås sådana ändringar i rättegångsbalken att mål skall kunna avgöras i den tilltalades utevaro i flera fall än f. n.

I promemorian betonas att den bara behandlar ett av många medel att öka effektiviteten i domstolsväsendet. Utredningen planerar också att lägga fram ett förslag om att brottmål skall kunna avgöras utan huvudförhandling, dvs. efter ett skriftligt förfarande. Också andra effektiviseringsåtgärder, t. ex. i fråga om vites- och hämningsinstitut, övervägs av utredningen.

Utskottet anser i likhet med motionären att åtgärder påkallas för att komma till rätta med det problem som tas upp i motionen. Som framgår av redovisningen i det föregående pågår av riksdagen och regeringen initierat arbete i sådant syfte. I avbidan på resultatet av detta arbete erfordras enligt utskottets mening inte några åtgärder från riksdagens sida med anledning av motionen.

Utskottets hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *inrättande av tjänster*

att riksdagen bemyndigar regeringen *dels* att vid Svea hovrätt inrätta en ordinarie tjänst för hovrättslagman och en ordinarie tjänst för hovrättsråd, tillika vice ordförande på avdelning, båda tjänsterna med beteckningen o och lön enligt chefslöne-

avtalet, *dels* att vid Malmö tingsrätt inrätta en ordinarie tjänst för chefsrådman med beteckningen o och lön enligt chefslöneavtalet.

2. beträffande *medelsberäkningen*
att riksdagen till *Allmänna domstolarna* för budgetåret 1981/82 anvisar ett förslagsanslag av 745 200 000 kr.,
3. beträffande *nämndemän i hovrätt*
att riksdagen avslår motion 1980/81:196,
4. beträffande *inställda huvudförhandlingar*
att riksdagen avslår motion 1980/81:347.

3. **Allmänna förvaltningsdomstolarna.** Regeringen har under punkt D 3 (s. 58–62) föreslagit riksdagen att dels bemyndiga regeringen att vid länsrätten i Stockholms län inrätta en ordinarie tjänst för chefsrådman med beteckningen o och lön enligt chefslöneavtalet, dels till Allmänna förvaltningsdomstolarna för budgetåret 1981/82 anvisa ett förslagsanslag av 242 100 000 kr.

Utskottet

Riksdagen har tidigare fattat ett principbeslut som innebär att den mellankommunala skatterätten skall brytas ut från riksskatteverket. Regeringen har genom en nyligen beslutad proposition (prop. 1980/81:143) föreslagit att beslutet verkställs och att den mellankommunala skatterätten ges ställning av allmän förvaltningsdomstol och därigenom faller under justitiedepartementets ansvarsområde. Vid medelsberäkningen under denna punkt har regeringen räknat in den ökning av anslaget som en ändring av mellankommunala skatterättens ställning medför. Regeringens förslag under denna punkt innebär vidare bl. a. att en tjänst för rådman, tillika vice ordförande på avdelning, vid länsrätten i Stockholms län byts ut mot en tjänst för chefsrådman.

I budgetpropositionen uttalar departementschefen att länsrätternas balanssituation alltjämt är bekymmersam. Det hundratal personer som f. n. finns som förstärkningsorganisation får enligt departementschefen tas i anspråk för att möta också tillströmningen av fastighetstaxeringsmål med anledning av 1981 års allmänna fastighetstaxering. Departementschefen uttalar vidare att han mot bakgrund av arbetssituationen vid länsrätterna inte finner det tillrådligt att nu sätta i gång en mera omfattande utredning av frågan om en omlokalisering av länsrätter.

Utskottet har inte något att erinra mot regeringens förslag.

Utskottet hemställer

1. att riksdagen bemyndigar regeringen att vid länsrätten i Stockholms län inrätta en ordinarie tjänst för chefsrådman med

beteckningen o och lön enligt chefslöneavtalet,

2. att riksdagen till *Allmänna förvaltningsdomstolarna* för budgetåret 1981/82 anvisar ett förslagsanslag av 242 100 000 kr.

4. **Bostadsdomstolen och hyresnämnderna m. m.** Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt D 4 (s. 62–64) och hemställer

att riksdagen till *Bostadsdomstolen och hyresnämnderna m. m.* för budgetåret 1981/82 anvisar ett förslagsanslag av 30 340 000 kr.

5. **Utrustning till domstolar m. m.** Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt D 5 (s. 64) och hemställer

att riksdagen till *Utrustning till domstolar m. m.* för budgetåret 1981/82 anvisar ett reservationsanslag av 5 000 000 kr.

6. **Byggnadsarbeten för domstolsväsendet.** Utskottet tillstyrker regeringens förslag under punkt D 6 (s. 64–66) och hemställer

1. att riksdagen bemyndigar regeringen att besluta om byggnadsarbeten för domstolsväsendet inom de kostnadsramar som förordats i propositionen,
2. att riksdagen till *Byggnadsarbeten för domstolsväsendet* för budgetåret 1981/82 anvisar ett reservationsanslag av 6 500 000 kr.

Stockholm den 31 mars 1981

På justitieutskottets vägnar
BERTIL LIDGARD

Närvarande: Bertil Lidgard (m), Lisa Mattson (s), Åke Polstam (c), Eric Jönsson (s), Hans Petersson i Röstånga (fp), Arne Nygren (s), Björn Körlof (m), Gunilla André (c), Hans Pettersson i Helsingborg (s), Göte Jonsson (m), Helge Klöver (s), Ella Johnsson (c), Karl-Gustaf Mathsson (s) och Bonnie Bernström (fp).